

EXPRESSIONISME

1. DEFINITIE

Wat is expressie?

Ruim: onder woorden brengen, tot uitdrukking brengen, gedachten en vermoedens uiten, zich manifesteren, zich kenbaar maken, zich vertonen. Expressie is dus van alle tijden: gotiek, barok, Greco, Goya.

Expressie kan spontaan zijn, of beredeneerd (formeel). Vandaar evolutie in het expressionisme van spontaniteit/ethiek naar vorm(experiment)/esthetiek.

Enger: een latente gesteldheid van de sensibiliteit die verergert in ogenblikken van sociale crisissen, geestelijke ontreddeing.

Kunstwerken ontstaan als gevolg van de **geschoktheid, door W.O. I** en de tijd nadien. Maar **vóór 1914 deden zich al** ontwortelde stemmen horen, door de psychose van een **latente ontreddeing** bepaald; ze werden als dusdanig de voorlopers (de kanalen) van de brede stroming na 1918. In feite zal er altijd een expressieve kunst zijn, zolang er menselijke problemen blijven bestaan.

BESLUIT: het expressionisme is

- een late uitloper van de romantiek: felle, schrijnende gevoelsexpressie.
- Overdreven gevoelens: verrukking, wanhoop, verwerping van het bestaan.
- zeer breed verschijningspatroon: amusement, mode, interieur, film (Eisenstein, Fritz Lang), variété, theater, dans...
- situering in de tijd: begin twintigste eeuw (ca. 1905-1918, in Vlaanderen tot ca. 1930)

2. VOORLOPERS

- pretwintigers: Van Gogh, Gauguin, Ensor, Munch
- kubisten: Picasso, Braque, Delaunay
- fauvisten: Matisse

3. **KENMERKEN (begrippen kunnen toelichten, dus geen reproductie)**

- * zoekt naar verlossing uit psychologische spanning
- * belijden (intuïtie, mystiek, inhoud) is belangrijker dan begrijpen (logica, vorm): opgaan in het hogere/het Niets
- * verzet tegen burgercultuur, romantiek, ontwrichting
- * ideoplastisch: een voorstelling vorm geven, materialiseren van gedachten, gevoelens
- * vervorming (deformatie) van de werkelijkheid: vaak met symbolische bedoeling, d.i. accentuering, vertekening, aanpassing naar het gevoel en het idee van de kunstenaar.
- * nadrukkelijke aflijning
- * emotionaliteit van de kleur tegenover uiterste beperking van de picturale middelen (tonalisme)

4. **DIE BRÜCKE** (1905, Dresden): **Kirchner**, Schmidt-Rottluff, Heckel, Mueller, **Nolde**

- * **reactie tegen statische kunst** in Duitsland: dus tegen romantiek
- * doel: alle revolutionaire strekkingen in de kunst verenigen (**bruggen slaan**); samen kunst creëren (gemeenschappelijk atelier)
- * **geen echt programma**: onrustig, verteerd door angstige gewetensvragen (moreel, seksueel), pessimistisch, **ondefinieerbaar** schuldgevoel, verzoening mens en natuur
- * esthetische kenmerken:
  - * stileren (vereenvoudigen)
  - * deformeren
  - * mateloze onbeheerstheid: zoeken naar de **oernatuur** (Nolde) of het **grote geheim** (Kirchner)
  - * felle emotionele kleuren in grote vlakken
  - * felle zwart-witcontrasten in houtsneden
  - * nadrukkelijke omtreklijnen

5. **DER BLAUE REITER** (1911): Kandinski, Marc, Macke

- * benadrukking van de **individuele expressiekracht**: vandaar **zeer verscheiden** kunstuitingen.
- * uitgesproken **neiging tot abstrahering** (lyrische abstractie bij Kandinski)

6. **LATEM of EXPRESSIONISME IN VLAANDEREN** (Latem = verzamelnaam voor de in de Leiedorpen Sint-Martens-Latem, Afsnee, Deurle en in mindere mate Astene werkzame schilders)
- a) **LATEM I** (1898-1904/6): Ontstaan rond Albijn van den Abeele, gemeentesecretaris (en ex-burgemeester) van Sint-Martens-Latem. Hij helpt jonge kunstenaars (o.m. aan huurwoningen). Valeer **de Saedeleer**, George **Minne**, Albert **Servaes**, **Gustave en Karel van de Woestyne**. Diepzinniger en literair (Maeterlinck) geïnspireerd: **symbolisme met een vrij sterke religieuze inslag** (invloed van de Latemse pastoor Van Wambeke). Goede verstandhouding met de Latemse bevolking
Vanaf 1904 geleidelijk uiteengroeien van de kunstenaars Zij hadden bijna geen contact met de tweede groep.
- b) **LATEM II: expressionisme**. Léon en Gustave **De Smet**, **Frits Van den Berghe**, **Constant Permeke**. Geen echte "school", **individualisten**. **Ongegeneerd** en met de **levenservaring** zelf als bron van denken.
Latem II is nooit een hechte groep geweest. Ze woonden en werkten **tussen 1909 en 1913** wel allen in Latem, maar toen waren zij nog hoofdzakelijk **neo-impressionisten** met een grote bewondering voor de luminist Emile Claus en geen expressionisten.
Na de oorlog keerden zij er sporadisch terug (Van den Berghe) of helemaal niet meer (Permeke vestigde zich uiteindelijk in Jabbeke). **Het Vlaamse expressionisme zal pas na W.O.I echt ontstaan**, na de invloeden en contacten die de leden van de "groep" in Nederland (en Engeland) hadden met Franse en Duitse kubisten/expressionisten. [Voorbeeld 1](#).
- c) **KENMERKEN van het Vlaams expressionisme (Latem II):**
- * deformatie (vervorming)/ideoplastisch
  - * clair-obscur/zwart-witcontrast in houtsneden
  - * tonalisme (nuancering/schakering van een dominante/overheersende kleur)
  - * synthese: verbinding van de afzonderlijke elementen tot een (nieuw) sprekend geheel.
  - * stilering (wijziging van de zgn. natuurlijke, gedetailleerde vorm tot een eenvoudige(r) of overzichtelijke(r) vorm).
  - * geometrie: herleiden van de natuurlijke/complexere vorm tot de meetkundige grondvorm van vlak (vb. vierkant) of lichaam (vb. kubus)
  - * verhalend, beschrijvend: banale gebeurtenissen, anekdotisch
  - * nadrukkelijke omtreklijn, tonaal ingevuld.
  - * tweedimensionale opvatting
  - * statisch karakter (weinig beweging)
  - * monumentaal: weids, groots, indrukwekkend
- opdracht 1: [vergelijk](#) het expressionisme van “Die Brücke” met het expressionisme van “Latem II”. Geef en verduidelijk een viertal gelijkenissen en een viertal markante verschillen.
- Opdracht 2: Toon aan dat de uitspraak "Latem of expressionisme in Vlaanderen" eigenlijk fout is
- Opdracht 3: Emil Nolde ([Dans rond het gouden kalf](#))

Herman DEFOORT